

СИСТЕМНО-КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Вивчення змісту психолого-педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів дозволило зробити висновок про необхідність введення спеціальної педагогічної дисципліни, що готує випускників до роботи в закладах професійно-технічної освіти й інтегруючий навчальний матеріал окремих дисциплін психолого-педагогічного циклу. Аналіз існуючої в Алматинській індустріально-педагогічній академії (АПА) структури психолого-педагогічної підготовки дозволив зробити висновок, що вивчення студентами окремих, невеликих за обсягом (16-40 годин) професійно-орієнтованих курсів, таких як «Виховна робота в професійній школі» (36 годин), «Професійна педагогіка» (30 годин), «Керування навчально-виховним процесом професійної школи» (16 годин) не сприяло формуванню цілісного уявлення у студентів про образ майбутньої професійно-педагогічної діяльності в професійній школі. Таким чином, була наявною проблема корінної зміни установки студентів на одержання знань, украй необхідних у майбутній професійно-педагогічній діяльності. З метою її рішення Вчена рада АПА в зміст педагогічної підготовки майбутніх педагогів професійної школи ввів інтегрований курс «Професійна педагогіка» загальним обсягом 162 години (98 аудиторних годин), складовими частинами якого стали вищезгадані професійно орієнтовані навчальні дисципліни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно відзначити, що подібний курс, тим більше в такому обсязі, в індустріально-педагогічних закладах Казахстану не викладався, а аналіз змісту курсу з аналогічною назвою в провідному інженерно-педагогічному навчальному закладі Росії – Уральському державному професійно-педагогічному університеті (м. Заїсти) – указував на те, що даний курс фактично був виробничою педагогікою, тобто напрямком у професійній педагогіці, що вивчає закономірності навчання й виховання в умовах виробництва, залишаючи поза увагою закономірності оволодіння професією в професійно-технічних і вищих навчальних закладах. До цього варто додати, що перший підручник із професійної педагогіки, створений російськими фахівцями в 1997 році (Професійна педагогіка: Підручник для студентів, що навчаються за педагогічними спеціальностями і напрямками. – М.: Асоціація «Професійна освіта», 1997. – 512 с.), використовувати в індустріально-педагогічних установах Казахстану в силу розбіжностей у структурі професійної освіти, чинному законодавстві, занадто високої ціни й т.п. було важко. Аналіз наукової літератури свідчив про те, що не було також ґрунтовних теоретичних розробок, що стосується формування змісту й методики вивчення професійної педагогіки у вищій школі.

Все це обумовило наявність проблеми, що полягала у відсутності як наукових основ формування змісту курсу «Професійна педагогіка», так і підходів до розробки змісту підручника для цього курсу, який би адекватно відбивав суть професійної діяльності педагога професійної школи в закладах профтехосвіти, а також сприяв за своїм змістом й обсягом вивченню однойменного курсу студентами індустріально-педагогічних вищих навчальних закладів.

Постановка завдання. Метою статті є опис системно-компетентісного підходу до формування змісту курсу й підручника «Професійна педагогіка», а також принципів і технології такого формування.

Виклад основного матеріалу. Рішення вищезгаданої проблеми зробило необхідним здійснити:

1) розробку методологічних підходів до формування змісту нового інтегрованого курсу «Професійна педагогіка»;

2) відбір змісту курсу й принципів побудови курсу «Професійна педагогіка».

Зупинимося докладніше на першому завданні, позначивши, що в якості основного методологічного підходу до формування змісту нового інтегрованого курсу «Професійна педагогіка» було обрано *системно-компетентнісний підхід*, що дозволив: а) додати змісту системну цілісність, для якої характерний мінімальний обсяг матеріалу при максимальній повноті відбиття їм змісту професійної діяльності педагога професійної школи; б) забезпечити формування у студентів максимально можливої кількості компонентів професійно-педагогічної компетентності педагога професійної школи. У загальному вигляді цей підхід може бути визначений у такий спосіб.

Системно-компетентнісний підхід – це такий спосіб конструювання змісту професійного навчання, що, базуючись на науковому поданні про елементний склад педагогічної системи й сформованій на цій основі структурі професійної компетентності фахівця, дозволяє сформулювати зміст його підготовки, що володіє системною цілісністю й оптимальним обсягом, що забезпечує формування у студентів максимально можливої кількості компонентів компетентності майбутнього фахівця.

Компетентність – це здатність працівника кваліфіковано виконувати певні види робіт у рамках конкретної професії, домагаючись високих кількісних і якісних результатів праці на основі наявних у нього професійних знань, умінь, навичок та досвіду професійної діяльності [2, с. 15].

Професійно-педагогічна компетентність (ППК) – це здатність педагога професійної школи кваліфіковано здійснювати професійне навчання й виховання в рамках конкретної професії на рівні вимог, установлених стандартами професійної освіти, на основі сполучення техніко-технологічних і психолого-педагогічних знань, умінь і навичок [3, с. 22].

Рішення завдання з формування змісту курсу «Професійна педагогіка» обумовлює необхідність вироблення ключових дидактичних принципів цього процесу. При цьому, у рамках прийнятої нами організованої термінологічної системи, про яку йшла мова вище, необхідно відзначити, що зміст цього курсу – це фактично зміст навчання за навчальною дисципліною «Професійна педагогіка». Таким чином, мова йде про вибір і розробку дидактичних принципів розробки змісту навчання: у нашому випадку – однієї конкретної дисципліни.

Принципи формування змісту курсу розділимо, виходячи з філософських категорій «загальне», «окреме» і «особливе», на три групи:

1) загальні принципи формування змісту навчання, що не залежать від того, чиє це навчання в межах одержання загальної освіти або професійної;

2) окремі принципи, застосовані тільки до змісту професійного навчання;

3) специфічні (особливі), що стосуються формування змісту курсу «Професійна педагогіка».

Загальними й окремими принципами формування змісту професійного навчання є принципи, які сформульовані в підручниках і навчальних посібниках, присвячених професійній освіті [2, 3, 4, 6, 7, 8].

Для встановлення конкретного переліку принципів відбору змісту навчання було проаналізовано тексти вищезгаданих видань. На цій підставі перелік *загальних* принципів відбору змісту навчання, з якими можна погодитися буде наступним: 1) гуманітаризації; 2) доступності; 3) науковості; 4) розвиваючого навчання; 5) системності.

Коротко проаналізуємо отриманий перелік *окремих* принципів.

Принцип блочно-модульної побудови навчальних програм професійного навчання, виділений в [6, 7], ототожнюється з принципом модульності змісту навчання, виділеному в [2, 3, 4]. Тому їх можна об'єднати в єдиний **принцип блочно-модульної побудови змісту навчальних програм професійного навчання**.

Аналогічним образом корелюють між собою принцип інтегративності змісту професійного навчання, що відбиває ієрархію понять «професія – спеціальність – спеціалізація», виділений в [6, 7], і **принцип інтеграції й диференціації змісту професійного навчання**, виділений в [2, 3, 4]. Оскільки друге формулювання фактично того ж самого принципу є більш точним відбиттям суті професійного навчання, в якому процеси інтеграції й диференціації нерозривно зв'язані один з одним, то надалі приймемо цю редакцію назви принципу. Найбільш детально даний принцип описаний у відомій роботі академіка Беляєвої А. П. «Дидактичні принципи професійної підготовки в профтехучилищах» [9, с.119-124], тому немає рації зупинятися на ньому більш докладно.

Інші виділені авторами принципи, перебуваючи у взаємозв'язку, все-таки не дублюють один одного. На цій підставі можна констатувати, що **окремими** принципами формування змісту навчання, на яких повинен базуватися курс «Професійна педагогіка», є такі:

1. Блочно-модульної побудови змісту навчальних програм професійного навчання.
2. Єдності й взаємозв'язку змісту загального й професійного навчання.
3. Інтеграції й диференціації змісту професійного навчання.
4. Комплексних міжпредметних зв'язків.
5. Наступності загального й професійного навчання, змісту окремих предметів професійного навчання й тем дисципліни.
6. Забезпечення професійної мобільності випускника.
7. Формалізації змісту професійного навчання.

Сформулюємо **специфічні** принципи формування змісту курсу «Професійна педагогіка».

Першим принципом формування змісту курсу «Професійна педагогіка» є *принцип системної цілісності змісту курсу, що адекватно описує кожний із компонентів педагогічної системи, що функціонує з метою надання особистості професійної освіти.*

Зміст курсу «Професійна педагогіка» має максимально повно відбивати зміст професійно-педагогічної діяльності педагога професійного навчання. Це посилення проте вимагає певного уточнення. Як нами було показано в [10], зміст професійної освіти має завжди не просто відповідати змісту професійної діяльності фахівця, а бути *випереджувальним*. Якщо студента ВНЗ навчати тому, що застосовується, наприклад, у сфері виробництва зараз, то до моменту його випуску через 4-5 років ці знання застаріють, тому що на виробництві (а освіта теж є сферою духовного виробництва) за цей час з'являться нове обладнання, нові технології, нові матеріали, нові методики й засоби навчання тощо. Тому студента треба навчати на випередження того, чого зараз у сфері його майбутньої діяльності немає, але що з'явиться в ній через кілька років. Із цих міркувань впливає наступний, другий принцип формування змісту курсу професійної педагогіки — *принцип випереджальної відповідності змісту курсу змісту реальної професійно-педагогічної діяльності педагога професійної школи.*

Із наведених вище міркувань і формулювання другого принципу формування змісту курсу «Професійна педагогіка» може бути виведений третій принцип, що уточнює характер випереджальної відповідності змісту курсу змісту професійної діяльності фахівця. У цьому зв'язку логічним буде припущення, що випереджальний характер змісту курсу буде забезпечений тільки тоді, коли в нього будуть включені знання про існуючі в науці й практиці професійної освіти інновації. На цій підставі можна сформулювати третій принцип формування змісту курсу «Професійна педагогіка» — *принцип наукової й практичної інноваційності, що припускає включення в зміст курсу нових теоретичних і емпіричних підходів, що дозволяють істотно підвищити ефективність професійної освіти особистості.*

Майбутній педагог професійного навчання буде здійснювати свою трудову діяльність у педагогічній системі, орієнтованій на одержання особистістю професійної освіти. Відповідно, він повинен мати ґрунтовні знання про кожний компонент ПС, про їх

взаємодію в процесі функціонування ПС, про способи включення ПС у зовнішнє середовище. Іншими словами, він має бути компетентним в галузі структури ПС і основах її функціонування. У даному зв'язку логічним завершенням наведених міркувань буде четвертий принцип формування змісту курсу – *принцип максимальної спрямованості змісту курсу на формування елементів професійно-педагогічної компетентності майбутнього педагога професійної школи.*

Виходячи з тези С. Д. Смирнова, що «...необхідно побудувати цілісну систему кінцевих і проміжних цілей – від моделі фахівця до приватних цілей окремих тем» [8, с. 191], а також спираючись на настанову академіка В. П. Безпалька про необхідність діагностичної постановки цілей навчання й виховання, дану їм у найвідомішій його роботі «Складові педагогічної технології» [5], можна сформулювати наступний, п'ятий принцип побудови змісту курсу «Професійна педагогіка» – *принцип діагностичного формулювання цілей навчання для кожного навчального елемента, що складає курс.*

Курс «Професійна педагогіка» забезпечує інтеграцію знань, отриманих у процесі загальноінженерної підготовки, вивчення курсів «Психологія» і «Загальна педагогіка», а також таких дисциплін як «Психологія праці» і «Педагогічна й вікова психологія». У результаті інтеграції на даному рівні безпосередньо в рамках курсу «Професійна педагогіка» формується готовність майбутнього педагога професійного навчання до виховної діяльності в установах професійної освіти. На цій підставі можна сформулювати наступний принцип формування змісту курсу – *принцип наступності змісту психолого-педагогічних дисциплін, що передують вивченню професійної педагогіки, і змісту курсу «Професійна педагогіка».*

Цей принцип вимагає співвіднести зміст курсу з усіма психолого-педагогічними дисциплінами, що вивчалися раніше. У той же час зміст курсу має бути фундаментом для вивчення курсу «Методика професійного навчання», що вивчається після вивчення дисципліни «Професійна педагогіка» й належить до найвищого рівня інтеграції. Ця обставина визначає другий принцип – *принцип наступності змісту курсу «Професійна педагогіка» і змісту курсу «Методика професійного навчання».*

Втілення змісту курсу в авторському конспекті лекцій [2, 3], виданому в Україні, і підручнику з професійної педагогіки [4], виданому в Казахстані, дозволило авторам визначити наступний принцип його формування. Так, робота над цими виданнями зажадала адаптувати зміст курсу до нормативно-правової бази конкретної держави, в якій цей курс буде викладатися. Відповідно, у першому випадку конспект лекцій був адаптований до нормативно-правової бази України, а в другому – Республіки Казахстан. Виходячи з цього, наступний принцип – це *принцип нормативно-правової коректності змісту курсу «Професійна педагогіка».*

Таким чином, підбиваючи підсумок усім наведеним вище міркуванням, можна констатувати, що при відборі змісту курсу «Професійна педагогіка», крім загальних і окремих принципів, можна виділити такі *специфічні* принципи формування його змісту:

1. Системної цілісності змісту курсу, що адекватно описує кожний із компонентів педагогічної системи, що функціонує з метою надання особистості професійної освіти.

2. Випереджальної відповідності змісту курсу змісту реальної професійно-педагогічної діяльності педагога професійної школи.

3. Наукової й практичної інноваційності, що припускає включення в зміст курсу нових теоретичних і емпіричних підходів, які дозволяють істотно підвищити ефективність професійної освіти особистості.

4. Максимальної спрямованості змісту курсу на формування елементів професійно-педагогічної компетентності майбутнього педагога професійної школи.

5. Діагностичного формулювання цілей навчання для кожного навчального елемента, що складає курс.

6. Наступності змісту психолого-педагогічних дисциплін, що передують вивченню професійної педагогіки, і змісту курсу «Професійна педагогіка».

7. Наступності змісту курсу «Професійна педагогіка» і змісту курсу «Методика професійного навчання», вивчення якого здійснюється після вивчення професійної педагогіки.

8. Нормативно-правової коректності змісту курсу «Професійна педагогіка».

На основі проведеної аналітико-синтетичної роботи було виділено 5 розділів у змісті курсу й підручника «Професійна педагогіка»: 1) «Загальні основи професійної педагогіки»; 2) «Дидактика професійного навчання»; 3) «Теорія й методика професійного виховання»; 4) «Спілкування в професійно-педагогічній праці»; 5) «Педагогічний менеджмент у професійної освіти».

Як коментарі до назви розділів, можна навести такі міркування:

– у назві розділу I «Загальні основи професійної педагогіки» слово «загальні» близьке за змістом до слів «узагальнені», «єдині» і відбиває ту обставину, що в цьому розділі розглядаються основи професійної педагогіки, що визначають закони й закономірності функціонування єдиної педагогічної системи, а також, відповідно, цілісного педагогічного процесу, що відбувається в ній;

– якщо розділ II «Дидактика професійного навчання» розкриває теоретичні основи професійного навчання й при цьому не містить методики навчання конкретним професіям (тому що вона обов'язково стосується змісту тієї або іншої професійної діяльності), то розділ III «Теорія й методика професійного виховання», крім теоретичних основ, містить ще й відомості про конкретні методики виховання, що не залежать від суті професійної діяльності працівника;

– у назві розділу IV «Спілкування в професійно-педагогічній праці» використовується слово «спілкування», а не «комунікація», тому що в психологічному плані термін «спілкування» відбиває більш широке поняття, що містить у собі перцепцію (сприйняття), інтеракцію (взаємовплив) і комунікацію (обмін інформацією);

– термін «менеджмент» у назві розділу V використана замість терміна «керування» як найбільш відповідної гуманітарній спрямованості процесу впорядкування взаємодії елементів ПС, спрямованого на досягнення кінцевої її мети. При цьому ми виходили з того, що поняття «керування» переважно базується на об'єктивних наукових законах і закономірностях, у той час, як поняття «менеджмент» містить у собі й науку й мистецтво керування людьми, поведінка яких досить часто не вкладається в закони формальної логіки, чітко діючі, наприклад, у сфері технічних систем.

Наведені вище міркування є базовими в розумінні його конструкції й змістовного наповнення.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Системним інтегратором педагогічних знань майбутніх педагогів професійної школи є курс «Професійна педагогіка», зміст якого синтезовано на основі системно-компетентнісного підходу й відбито у відповідній типовій програмі курсу й однойменному підручнику. Отриманий зміст підручника «Професійна педагогіка» має системну цілісність, тому що адекватно відбиває структуру педагогічної системи й процеси, що відбуваються в ній.

2. Створене навчальне видання може бути кваліфіковано саме як підручник, тому що воно відбиває об'єктивні закони й закономірності функціонування систем професійної освіти.

3. Спрямованість змісту курсу «Професійна педагогіка» на формування максимально можливого числа елементів професійно-педагогічної компетентності педагога професійної школи, виявленої на основі системного підходу, дозволяє констатувати його практичну значимість і адекватність педагогічній практиці у сфері професійної освіти.

4. У розробленому змісті курсу професійної педагогіки й підручника відбиті також властиві всім педагогічним системам такі явища, як спілкування й керування з урахуванням

їх специфіки у сфері професійної освіти. Їм присвячені окремі розділи підручника, вивчення змісту яких повинне підготувати студента індустріально-педагогічного вищого закладу освіти до здійснення професійно-педагогічного спілкування в різних системах професійної школи («педагог-учень», «педагог-батьки», «педагог-педагог», «педагог-адміністратор») і керуванню в процесі професійної освіти особистості.

5. Розробка педагогічної технології, спрямованої на вивчення курсу «Професійна педагогіка», є окремим завданням і логічним завершенням процесу впровадження професійної педагогіки в зміст психолого-педагогічної підготовки майбутніх педагогів професійної школи.

Список використаних джерел

1. Професійна педагогіка: типова програма курсу для всіх інженерно-педагогічних спеціальностей / автор-уклад. І.Б. Васильєв. – Х. : УПА, 1999. – 15 с. (укр. яз.).
2. Васильєв І. Б. Професійна педагогіка: конспект лекцій для студентів інженерно-педагогічних спеціальностей. В 2 ч. Ч. 1 / І. Б. Васильєв. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х. : [б. в.], 2003. – 152 с.
3. Васильєв І. Б. Професійна педагогіка: конспект лекцій для студентів інженерно-педагогічних спеціальностей. В 2 ч. Ч. 2 / І. Б. Васильєв. – Х., 2003. – 175 с.
4. Устемиров К. Профессиональная педагогика: учебник для студентов инженерно-педагогических специальностей / К. Устемиров, Н. Шаметов, И. Васильев. – Алматы, 2005. – 425 с.
5. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.
6. Профессиональная педагогика: учеб. для студентов, обучающихся по пед. специальностям и направлениям. – М. : Ассоциация «Профессиональное образование», 1997. – 512 с.
7. Профессиональная педагогика: учеб. для студентов, обучающихся по пед. специальностям и направлениям. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Ассоциация «Профессиональное образование», 1999. – 904 с.
8. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: От деятельности к личности: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Сергей Дмитриевич Смирнов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Академия, 2005. – 400 с.
9. Беляева А. П. Дидактические принципы профессиональной подготовки в профтехучилищах: метод. пособие / А. П. Беляева. – М. : Высш. шк., 1991. – 208 с.
10. Васильєв І. Б. Соціально-педагогічні умови організації та діяльності вищих професійних училищ: дис... канд. пед. наук.: 13.00.04 / І. Б. Васильєв. – К., 1995. – 213 с.

Васильєв І. Б., Бакатанова В. Б.

Системно-компетентнісний підхід до формування змісту педагогічної підготовки майбутніх педагогів професійної школи

Визначено методологічні підходи та принципи побудови змісту дисципліни «Професійна педагогіка». Обґрунтовано необхідність застосування системно компетентнісного підходу до відбору змісту навчальної дисципліни з урахуванням компонентів педагогічної системи та вимог професійно-педагогічних компетенцій майбутніх педагогів професійної школи. Визначено загальні, окремі та особливі принципи формування змісту навчальної дисципліни «Професійна педагогіка».

Ключові слова: компетентність, педагогічна система, професійно-педагогічна компетентність, зміст освіти, принципи відбору змісту навчання, педагог професійної школи, педагогічна підготовка.

Васильев И. Б., Бакатанова В. Б.

Системно-компетентностный подход к формированию содержания педагогической подготовки будущих педагогов профессиональной школы

Определены методологические подходы и принципы построения содержания дисциплины «Профессиональная педагогика». Обосновывается необходимость применения системно-компетентностного подхода к отбору содержания учебной дисциплины с учетом компонентов педагогической системы и требований профессионально-педагогических компетенций будущих педагогов профессиональной школы. Определены общие, частные и особенные принципы формирования содержания учебной дисциплины «Профессиональная педагогика».

Ключевые слова: компетентность, педагогическая система, профессионально-педагогическая компетентность, содержание образования, принципы отбора содержания образования, педагог профессиональной школы, педагогическая подготовка.

I. Vasilyev, V. Bakatanova

System-competence Approach to Formation of the Pedagogical Preparation Content of the Future Teachers of Professional School

The article determined the methodological approaches and principles of construction of the contents of discipline «Professional pedagogic». Necessity of application system-competence approach to selection of the contents of a subject matter is proved in view of components of pedagogical system and requirements professional-pedagogical competences the future teachers of professional school. The common, individual and special principles of formation of the contents of a subject «Professional pedagogic» are determined.

Key words: competence, pedagogical system, professional-pedagogical competence, the contents of education, principles of selection of the contents of education, the teacher of professional school, pedagogical preparation.

Стаття надійшла до редакції 01.10.2012 р.